

Silvia GOLUBIȚCHI, dr. ped., conf. univ., Universitatea de Stat din Tiraspol;
Viorelia LUNGU, dr. ped., conf.univ., Universitatea Tehnică din Moldova

Rezumat: Competența de comunicare este considerată o capacitate globală care cuprinde capacități comunicative ale indivizilor dobândite de-a lungul vieții. Când ne referim la importanța competențelor de comunicare, despre care se vorbește tot mai des în prezent, avem în vedere, în primul rând, faptul că cel mai important factor în relaționarea oamenilor, în colaborarea pe care o realizează ei pe tot parcursul vieții este comunicarea. Comunicând, te poți face cunoscut oamenilor, poți prezenta și promova realizările pe care le ai, poți stabili relații de colaborare cu colegii etc. Prin competență de comunicare se înțelege nu volumul de cunoștințe despre limbaj, deținute de un vorbitor, despre sistemul și elementele limbii, ci capacitatea de a le valorifica în procesul comunicării; deci este vorba despre valoarea lor funcțională și despre capacitatea vorbitorului de a le materializa în procesul comunicării.

Cuvinte-cheie: comunicare didactică, competență de comunicare, componente, ascultare activă.

Comunicarea didactică reprezintă o formă particulară, obligatorie în vehicularea unor conținuturi determinate, specifice unui act de învățare sistematică. Relația de comunicare conferă procesului de învățământ valoarea unei intervenții educaționale complexe, bazate pe un limbaj didactic, care determină în structura personalității școlarului modificări de *natură cognitivă, afectivă, atitudinală, acțională*. Angajarea comunicării la nivelul *activității de predare – învățare - evaluare* permite realizarea diverselor tipuri de obiective relevante în plan general și special. Actul comunicațional este un act interactiv în care simultan cei doi interlocutori învățătorul și elevul transmit și receptează informații, care sunt în diverse roluri: *emițător-receptor*.

În realizarea activităților comunicative variate, *competența de comunicare lingvistică a utilizatorului implică*: receptarea, producerea, interacțiunea, realizate fie în formă orală, fie în forma scrisă, fie în ambele forme. În viziunea cercetătoarei M. M. Rusu, *competența de comunicare* se definește ca sistem de strategii creative ce permit înțelegerea valorii elementelor lingvistice în context, dezvoltând abilitatea de a aplica cunoștințele despre rolul și funcționarea limbajului”[9].

Totodată, *comunicarea* nu poate fi abordată în afara socialului și, în consecință, trebuie avută în vedere și dimensiunea integratoare a procesului. În comunicarea didactică *înțelegerea* reprezintă o caracteristică importantă, învățătorul având un rol activ. El acționează și selecționează, organizează și personalizează informația, transmitând elevilor informații prelucrate. Pe de altă parte, nu există o libertate totală în alegerea conținuturilor, transmiterea informațiilor științifice trebuie transmisă conform Curriculumului național: învățământul primar. Orice comunicare este posibilă doar atunci, când cel care vorbește și cel care ascultă au o anumită rezervă de informație comună, valorificată într-un cadru social autentic. În acest caz vorbim de *competența de comunicare a elevului*, care este rezultatul comunicării didactice.

Competențele de comunicare se formează în cazul în care capacitățile care stau la baza lor sunt exersate sistematic și progresiv în anumite situații de comunicare orală care, având ca fundament o temă devin din ce în ce mai operaționale.

Când ne referim la importanța competențelor de comunicare, despre care se vorbește tot mai des în prezent, avem în vedere, în primul rând, faptul că cel mai important factor în relaționarea oamenilor, în colaborarea pe care o realizează ei pe tot parcursul vieții este *comunicarea*. Comunicând, te poți face cunoscut oamenilor, poți prezenta și promova realizările pe care le ai, poți stabili relații de colaborare cu colegii etc.

Formarea competenței de comunicare implică realizarea unor obiective precum:

- cultivarea exprimării orale și scrise corect sub aspect gramatical, al logicii sintactice;
- formarea unei pronunții clare;
- activarea, îmbogățirea și nuanțarea expresivă a vocabularului;
- formarea și dezvoltarea capacității de comunicare în dialog, în expunere și în descriere;
- formarea capacității de adaptare stilistică a comunicării.

L. Șoitu delimitează două categorii de competențe: directe - competențe lingvistice, discursive, situaționale, paraverbale și indirecte, mediate - competențe psiholingvistice, intelectuale, sociale, culturale, informaționale [8, p. 42].

Competențele de comunicare reprezintă o necesitate socială stringentă, de aceea formarea și dezvoltarea lor sunt obiective de bază ale procesului de predare-învățare-evaluare. Prin urmare, *competențele de comunicare* includ structuri cognitiv-teoretice și acțional-practice.

Limbajul verbal este însușit și utilizat în baza funcțiilor sale comunicative. Individului vorbitor i se oferă un sistem care îi pune la dispoziție mijloace pentru exprimare, dar el trebuie să dispună de *competențe de comunicare* adecvate pentru a valorifica și a utiliza mijloacele în situații concrete.

Comunicarea orală se caracterizează prin libertatea în exprimare, posibilitatea rectificărilor și reluărilor, folosirea codurilor nonverbale sau paraverbale, construcția spontană, subiectivismul evident al discursului (prezența mărcii emoționale), posibilitatea abaterii de la vorbirea corectă (limbaj uzual).

Formarea competenței de comunicare orală presupune formarea următoarelor deprinderi: de ascultare activă, de dialogare, de însușire și folosire a formulilor de politețe, de dezvoltare a capacității empatice, de dezvoltare a comunicării asertive, de respectare a normelor de comunicare orală și scrisă, de cunoaștere a limbajului nonverbal și paraverbal [2]

Formarea competenței de comunicare nu se limitează însă la asimilarea de cunoștințe și de strategii, ci și la formarea de atitudini. În procesul didactic, fundamental este și practicarea lor în contexte diverse și semnificative; o finalitate atinsă prin intermediul activităților de comunicare globală. În cadrul lor, competențele sunt în primul rând, cunoștințele și capacitățile sunt actualizate și ierarhizate.

A.Pamfil sintetizează competențele de comunicare, reprezentându-le în tabelul 1 [7]

Tabelul 1. Specificul competenței de comunicare

Competența de comunicare	
Specific	Mod de a opera, de a orchestra
Resurse	Cunoștințe + capacități + atitudini A ști + A ști să faci + A ști să fii
Componente	producere și receptare de mesaj oral

Pentru formarea *competenței de comunicare* este necesar ca elevii să fie antrenați în situații de comunicare concrete. Aceste competențe vor influența pozitiv cunoștințele receptorului atât cele din sfera lingvistică, socioculturală, cât și de reflecție și de autoevaluare.

Competențele de comunicare reprezintă *modele lingvistice globale*, care permit organizarea, stăpânirea informațiilor depozitate sub formă de scheme, scenarii, strategii necesare dobândite pe parcurs, care apoi vor permite utilizarea materialului lingvistic pentru a face față diverselor împrejurări ale vieții [2].

În clasele I și a II-a, conținuturile producerii mesajului oral vizează, în mod aplicativ, fără teoretizări, formularea mesajului oral (cuvântul, enunțul, dialogul), preferându-se situații de comunicare concrete, actuale, pe baza unui suport vizual (se ține seama de gândirea concret intuitivă a elevilor), construirea de dialoguri în situații concrete (în familie, la școală, la bibliotecă, în mijloacele de transport etc.), intonarea propozițiilor enunțiative, interogative și exclamative.

În clasele I și a II-a sunt recomandate următoarele schimburi verbale (acte de vorbire) [5]:

- inițierea, menținerea sau încheierea unui schimb verbal;
- identificarea unei persoane sau a unui obiect;
- formularea unor întrebări și a unor răspunsuri;
- oferirea unor informații despre identitatea proprie sau numele membrilor familiei/persoanelor cunoscute;
- oferirea unor informații despre forma și despre utilitatea unor obiecte;
- povestirea unor fapte și întâmplări după benzi desenate sau după ilustrații;
- exprimarea propriei păreri în legătură cu un fapt.

În clasele a III-a și a IV-a sunt recomandate următoarele schimburi verbale [ibidem]:

- se fixează componentele comunicării dialogate – adaptarea la particularitățile interlocutorului,
- formularea ideilor principale, povestirea orală a unui fragment dintr-un text narativ,
- povestirea orală a unor texte sau mesaje audiate, factorii perturbatori ai comunicării;
- se construiesc dialoguri în situații concrete sau imaginare;
- se actualizează elementele de comunicare nonverbală (gesturi, mimică).

Pentru dobândirea progresivă a abilităților de a conversa, a povesti și a comenta este necesar un exercițiu permanent de îmbogățire și nuanțare a vocabularului, de structurare a mesajelor în discurs coerent, de promovare a comunicării orale.

În clasele primare, prin lecțiile de comunicare se urmărește formarea capacităților de comunicare prin dialog, observare, pronunțare, denumire, memorare, alcătuire de mesaje, ordonare, recunoaștere și completare, interpretare de rol, povestire.

În climatul școlar, *competența de comunicare* promovează un set de valori și atitudini [8]:

- Cultivarea interesului pentru lectură și a plăcerii de a citi, a gustului estetic în domeniul literaturii;
- Stimularea gândirii autonome, reflexive și critice în raport cu diversele mesaje receptate;
- Formularea unor reprezentări culturale privind evoluția și valorile literaturii române;
- Cultivarea unei atitudini pozitive față de comunicare și a încrederii în propriile abilități de comunicare;
- Abordarea flexibilă și tolerantă a opiniilor și a argumentelor celorlalți;
- Cultivarea unei atitudini pozitive față de limba maternă și recunoașterea rolului acesteia pentru dezvoltarea personală și îmbogățirea orizontului cultural;
- Dezvoltarea interesului față de comunicarea interculturală.

La limba și literatura română conținuturile învățării sunt reprezentate de noțiuni și concepte (noțiuni de teorie literară, noțiuni gramaticale, termeni literari, concepte din domeniul istoriei literaturii și al esteticii), informații de specialitate pe care învățătorul le prelucrează într-o manieră personală spre a fi transmise elevilor. Respectând prevederile Curriculumului Național: învățământ primar, dispunând de o serie de materiale auxiliare și suporturi didactice, el decide ce strategie didactică va utiliza pentru facilitarea însușirii noilor cunoștințe. La finalul Curriculumului Național: învățământ primar și Ghidul de implementare a curriculumului național sunt indicate sugestiile metodologice (orientarea studiului către elev, caracterul funcțional, practic, aplicativ al predării-învățării, diversificarea metodelor și instrumentelor de evaluare) în vederea realizării finalităților disciplinei [5].

Dobândirea *competenței de comunicare la limba română* se răsfrânge și la celelalte discipline studiate în școală. Comprehensiunea cunoștințelor de specialitate se desăvârșește parțial în cadrul orelor de limba română, prin cunoașterea lexicului, dar și prin însușirea logicii și a regulilor discursului, respectiv a redactării unor texte în diferite stiluri funcționale. Este evident faptul că modelul curricular al disciplinei s-a modificat și că Limba și literatura română are un rol major în „formarea personalității elevilor, în formarea unor deprinderi și abilități necesare pentru a le asigura accesul postșcolar la învățarea pe toată durata vieții și integrarea activă într-o societate bazată pe cunoaștere.

În spațiul școlar trebuie abordate toate componentele competenței de comunicare în vederea formării și cizelării competenței de comunicare. Fiecare dintre aceste moduri de reprezentare a *competenței de comunicare* permit extinderea orizontului elevului, având în centru ca dominantă limbajul. Astfel, prin componenta verbală se urmărește limba ca problemă autonomă, cu dimensiunile ei (lingvistică, discursivă și textuală).

Prin *componenta cognitivă* se dezvoltă binomul limbă și gândire deoarece limbajul uman este produsul gândirii, al reflecției personale.

Componenta literară se asimilează treptat prin studierea literaturii române în școală, a creațiilor beletristice fundamentale, insuflându-le elevilor dragostea pentru frumos, pentru operele de artă, pentru producerea și interpretarea unor texte originale. Literatura este arta cuvântului și, prin cuvânt, putem explora universul inedit de idei și de imagini al scriitorilor [10, p.58].

Componenta enciclopedică vizează binomul limbă-cunoaștere. La ora de limba română se studiază texte diverse, aparținând unor stiluri diferite (tehnic-științific, publicistic, juridic-administrativ, epistolar), elevii având oportunitatea de a cunoaște și de a învăța particularitățile lingvistice, textuale și discursive specifice.

Componenta ideologică accentuează binomul limbă-idei, elevii fiind capabili să-și susțină inteligent propriile opinii, idei, sentimente, atitudini.

Ultima *componentă socio-afectivă*, cuprinde trei subdomenii: limba, cultura și sentimentele (formarea unor cunoștințe/capacități, valori și sentimente).

Studierea disciplinei limba și literatura română dezvoltă în principal componenta verbală prin abordarea conținuturilor învățării într-o manieră integrată. În același timp, studierea textului literar conturează *competența literară*, prin învățarea sistematică a literaturii, a creațiilor populare sau culte, în proză sau în versuri, a textelor epice, lirice ori dramatice.

Modelul didactic coerent asigură predarea în ansamblu, corelând studiul limbii (noțiuni de lexic, morfosintaxă, fonetică, elemente de istoria limbii) cu studiul textului literar și nonliterar.

Componenta verbală a competenței de comunicare este grupată în: dimensiunea lingvistică („elemente de construcția comunicării”), dimensiunea textuală (structura textelor) și discursivă (secțiunile comunicare orală și scrierea) [10, p.86].

Competența de comunicare își lărgeste sfera în competența culturală, cu efect modelator asupra personalității umane. Un aspect important prevăzut și în Curriculumul Național: învățământul primar este construirea competenței culturale deoarece contribuie la formarea identității oamenilor, la dezvoltarea individuală și intelectuală.

Autoarea A. Pamfil definește cultura ca fiind „un sistem de valori, de credințe și simboluri împărtășite de indivizii unei comunități, sistem conservat și dezvoltat continuu...”[ibidem]

Cultura este un fenomen peren, specific fiecărui neam, fiind format dintr-un ansamblu de valori materiale și spirituale consacrate de-a lungul timpului de instituțiile artei sau științei, create de oameni în anumite contexte istorice. Deși până în secolul al XIX-lea termenul cultură era sinonim cu civilizație, acest cuvânt și-a lărgit semnificația, desemnând „cunoștințele, morala, credințele, creațiile culturale ale unei societăți” [7, p.42]

În cadrul orelor de limba română se pune accent pe formarea competenței de comunicare (competența lingvistică) și a competenței culturale. Aceeași autoare consideră culturalul „un domeniu vast ce integrează literalul și intersectează cu domeniul comunicării.”

Astfel, competențele de comunicare (comprehenșiunea și producerea de text scris și oral) se întrepătrund cu competența culturală și cu cea literară. Studiul literaturii române asigură formarea competenței culturale prin îndemnul spre lectură, cartea fiind ea însăși un obiect cultural de netăgăduit, o modalitate de cunoaștere a unei lumi imaginare, cu personaje preferate, întâmplări, fapte, emoții, sentimente, păreri, destine, mărturii ale unor vremuri de mult apuse. La fel ca și *competența de comunicare, competența culturală* este o rețea conceptuală alcătuită din cunoștințe, capacități și atitudini, precum [8]:

- *cunoștințe* (referitoare la domenii artistice și științifice);
- *capacități* (de a recepta adecvat aspecte culturale din zone și epoci diferite);
- *atitudini* (interesul pentru fenomenul cultural, respectul față de valorile de patrimoniu, distanțarea critică față de mesajele transmise prin intermediul creațiilor culturale).

Formarea competenței de comunicare trebuie concepută ca învățarea unui instrument, formarea abilităților de a mânui acest instrument, de care fiecare vorbitor urmează să se servească o viață întreagă. Elevii vor stăpâni, până spre sfârșitul clasei a IV-a, metode care le vor permite, în timp, să se adapteze și să progreseze în situații autentice de înțelegere a unui text scris. Secvențele înțelegerii după lectură derulează sub forma unor activități realizate regulat, cu scopul de a le dezvolta elevilor abilități reflexive asupra celor citite, transferul informației receptate în situații noi, formularea unor opinii personale, raportarea celor examinate la viața reală.

Textul este factorul important ce dezvoltă comunicarea. El conține idei, judecăți de valoare, informație etc. Se recomandă utilizarea textelor literare sau nonliterare de întindere mică [5] :

- în clasa I – circa 75 de cuvinte;

- în clasa a II-a – până la 120 de cuvinte;
- în clasele a III-a și a IV-a – până la 300 de cuvinte.

Profilul elevului care receptează texte literare și nonliterare [ibidem]

Elevul care receptează textele literare și nonliterare:

Clasa I. Citește corect și conștient silabele, cuvintele și propozițiile, scrise cu litere de tipar sau de mână; citește corect, cursiv, fluent un text literar/nonliterar; raportează argumentat imaginile la textul citit; reproduce poeziile propuse și cele alese la dorință; reproduce ghidat un fragment din textul literar.

Clasa a II-a. Utilizează tehnici de lectură corectă, conștientă și fluidă; distinge informații esențiale dintr-un text citit; recită poezii propuse și cele selectate în mod independent; identifică trăsăturile fizice și morale ale personajelor principale dintr-un text literar citit; exprimă în cuvinte proprii ideile și atitudinile față de textul citit și față de personajele textului; povestește selectiv textele citite conform fragmentelor indicate sau ilustrate.

Clasa a III-a. Utilizează adecvat tehnici de lectură corectă, conștientă și fluidă; distinge informațiile esențiale și de detaliu dintr-un text citit; recunoaște modul de expunere utilizat într-un text literar; recunoaște speciile literare în baza celor mai simple trăsături de structură specifice; desprinde unele trăsături fizice și morale ale personajelor dintr-un text literar citit; își exprimă, gândurile, emoțiile și sentimentele față de mesajul textelor citite sau a unor secvențe textuale; povestește texte literare citite după un plan simplu de idei; utilizează vocabularul din textul literar/nonliterar (cuvinte, expresii) în exprimarea orală și scrisă; identifică în textul citit mijloacele artistice.

Clasa a IV-a. Utilizează eficient tehnici de lectură corectă, conștientă și fluidă; extrage informațiile esențiale și de detaliu dintr-un text citit; formulează ideile principale ale unui text narativ; recunoaște unele specii literare în baza celor mai simple trăsături de structură specifice; caracterizează personajele dintr-un text literar după algoritmul propus; povestește un text literar sau informativ după un plan simplu de idei.

În procesul de predare-învățare a textului literar de către elevii din clasele primare, performanțele lor în comunicarea orală și scrisă, în înțelegerea și asimilarea valorilor literare sunt influențate de modelul de lectură propus de învățător, deci de calitatea actului critic efectuat de acesta în ipostaza de mediator între operă și elevii săi. Textul literar îndeplinește o serie de funcții printre care cele mai importante sunt: *funcția comunicativă, informativă, motivațională, formativă, estetică și expresivă* [1, p. 29].

La treapta primară învățătorul poate antrena elevul în împărtășirea ideilor și opiniilor lor, în emiterea unor judecăți de valoare, prin *explorarea textelor literare*.

A explora un text literar, înseamnă a face o „disecare” a lui, prin delimitarea componentelor sale, prin valorificarea conținutului de idei, de sentimente, precum și a mijloacelor artistice, ceea ce la clasele primare se realizează prin *lectura explicativă* [7, p. 20].

Componentele *lecturii explicative* oferă resurse multiple de valorificare deplină a conținutului unui text. Componenta principală a lecturii explicative este analiza textului pe unități, ceea ce presupune cunoașterea creației literare în intimitatea ei, prin descompunerea în elemente constitutive.

Cercetătoarea A. Șeptelici propune trei etape de lucru cu textele literare [11, p.93]:

1. Receptarea textului
2. Observarea textului
3. Explorarea textului

Prima etapă include primul contact cu textul și verificarea calității percepției conținutului propriu-zis. Celelalte etape presupun exerciții de analiză a formei și conținutului de idei al textului.

Asigurarea succesului în formarea unor capacități și atitudini este determinat în mod hotărâtor și de folosirea *strategiilor participative* în activitatea didactică. Posibilitatea folosirii, într-o formă specifică a explorării textului literar la lecțiile de limbă română în ciclul primar, este ușurată de nivelul textelor pe care le citesc elevii. Orice text cât de simplu ar părea, nu poate fi valorificat deplin printr-o simplă lectură, ci dacă este temeinic analizat.

Procesul de caracterizare a *competenței de comunicare* la elevii de vârstă școlară mică a sintetizat *caracteristicile esențiale ale competenței*, încadrate în standardul de formare a competenței expus în Curriculumul național: învățământ primar, pentru ca un elev să-și formeze o competență este nevoie: să stăpânească un ansamblu de *cunoștințe fundamentale* în funcție de problema care va trebui rezolvată în final; să-și dezvolte capacități și deprinderi de a utiliza cunoștințele în situații simple, realizând astfel *funcționalitatea* cunoștințelor; să soluționeze diverse *situații-problemă*, *conștientizând* astfel cunoștințele funcționale în viziune proprie; să rezolve *situații semnificative* în diverse contexte care prezintă anumite probleme complexe din viața cotidiană, manifestând comportamente/atitudini conform achizițiilor finale – *competențe*.

BIBLIOGRAFIE:

1. Bărbulescu G., Beșliu D. Metodica predării limbii și literaturii române în învățământul primar, București: Corint, 2009. 240 p.
2. Cartaleanu T., Cosovan O. etc. Formare de competențe prin strategii didactice interactive. – Ch.: Centrul Educațional, 2008
3. Curriculum național: învățământul primar. Ch., 2018.
4. Ezechil L. Comunicarea educațională în context școlar. B.: Editura Didactică și Pedagogică, 2002
5. Ghid de implementare a curriculumului pentru învățământul primar, Chișinău, 2018
6. Iacob L. Comunicarea didactică. În: Psihopedagogie. Iași: Editura Spiru Haret, 1994, p. 237
7. Pamfil A. Limba și literatura română în școala primară. Perspective complementare. Pitești: Paralela 45, 2009, 278 p.
8. Pâslaru V. Introducere în teoria educației literar-artistice. București: Sigma, 2013. 200 p
9. Rusu M. N. Competența de comunicare – perspective de abordare. În: Revista Limba Română, Nr. 11-12, anul XIX, 2009
10. Sclifos L., Goraș Postică V., Cosovan O. etc. O competență-cheie: a învăța să învețe să înveți. Ghid metodologic. Ch.: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2010
11. Șeptelici A. Limba și literatura română în clasele I-IV. Ghid metodologic. Ch.: SA Tipografia Reclama, 2009, p. 235